

“ТИРМӘ” ӘКИӘТЭ

Авторы: Уйылданова Нәрисә
Миртимер кызы

Дәрестең максаты:

-әкиәт укыуға кызыкһыныу уятыу

-әкиәттәге хәл-вакиғаларзы эзмә-
эзлекле һөйләргә өйрәнеу

-әкиәтте ролдәргә бүлеп тасуири укырға
өйрәнеу

-көтөлмәгән ауыр ситуацияларза акыл
менән эш итергә , килеп тыуған
проблеманан сығыу юлдарын хәл
итергә өйрәтеу

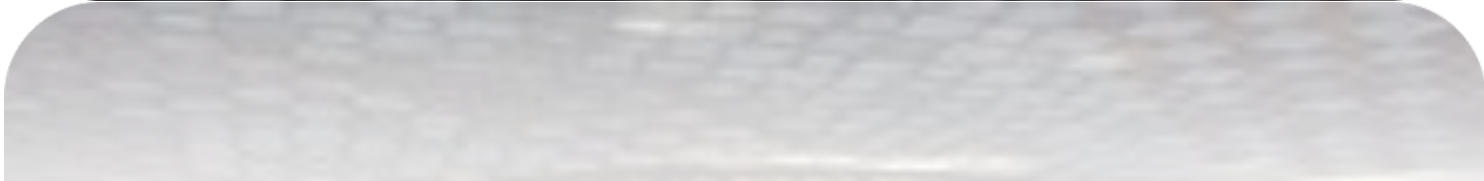

*Салам!
Якшы
кайеф һезга!*

**Бирелгэн
хэрефтэрзэн хүз
төзөп карағыз**

Ә р и м т

Тирмә — күсмә халыктарзың
вакытлыса йәшәү өсөн
кулайлаштырылған торлағы. Ул
быуаттан—быуатка тәбиғәт
косағында йәшәү тәжрибәһен
сағылдырған, бөтә талаптарға ла
яуап бирә алған торлак төрө.
Һаклау, күсерәү, урынлаштырып
куйыу өсөн бөтә яктан да уңайлы
итеп уйлап табылған был
королма башкорттарға ла хас
булған

Башкорт тирмәһенең бер нисә төрө була:

а) «тирмә» — традицион көнкүреш тирмәһе;

б) «аш тирмә» — аш-һыу әҙерләү өсөн тәғәйенләнгән тирмә;

в) «кунак тирмә», «ак тирмә» — ак кейез менән ябылған кунак каршылау өсөн тәғәйенләнгән тирмә;

г) «Ун ике канатлы ак тирмә» — иң зур тирмә — ырыу башлыктарына, хандарға тәғәйенләнгән.

Тирмәмдә

Тирмәм тора көмөш кеүек

Йылға ярында.

Хуш есле сәскәләр үсә

Тирә яғымда.

Көтөүзәр йөрөй. Мин үзем

Ятам тирмәмдә.

Туғандарым, якындарым

Минең эргәмдә.

Шул сакта тирмәм ишеген

Асырға куштым.

Төн буйы тыңланым моңон

һандуғас-коштоң.

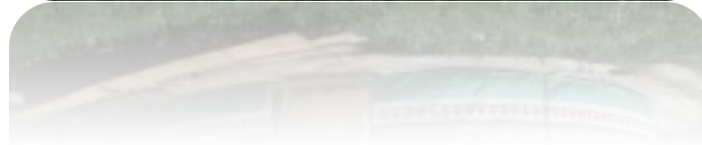
Ниндәй якшы, ниндәй татлы

Булды бөгөн төн.

Керпек тә какмай үткәрзем

Ошо төндө мин.

Салауат Юлаев

Тирмәне катын-кыз за бер сәғәт эсендә куя алғаны тарихта билдәле факт. Ирзәр өҫтәге коршаузы күтәрергә генә ярзам иткән. Тирмә йылыны ла һәйбәт һаклай, йәйге эселә лә бында һалкынса, йәмле була. Үтә нык эсе көндәрзә аҫкы кейеҙзе күтәреп куйғандар

Дөйөм алғанда, уртаса тирмәнең ауырлығы (ябыузары менән бергә һанағанда) 400—450 кг, бейеклеге — 3 м, әйләнәһе — 16-18 м, диаметры — 8-10 м, торлак майзаны — 20 кв. м.

Тирмәгә аяк баһыу менән тирмәнең зурлығы бөтөнләй онотола: эске киңлеге һәм йыһазы үзенең тынысландырыу һәләте, яклау көсө һәм ябай бәхет тойғоһо уятыуы менән ғәжәпкә калдыра.

Тирмә урынын билдәләүгә борондан зур әһәмиәт бирелгән. Урынды ат урап үтһә, йәки, мәсәлә, үрмәксе казан астында ау кормаһа — был ергә тирмә куймағандар. Башкорттар тәбиғәткә бик һак булған: тирмәне куйған сакта доғаһыз казык катмағандар, тирмәнең хайуандар өңөнә, эре кош ояһына якын булмаһка тейешлеген белгәндәр.

Тирмә шишмәле- йылғалы, коро,
калкыу ерзә урынлаштырылған.

Беренсе мәртәбә тирмә куйған сакта бағананы майлап, теләк тө
әйткәндәр;

Тирмә котло булһын,

Бәрәкәт артһын,

Кото йокһон!

Киң ризык килһен!

Бындай ырым — теләктәр бик күп булған.

Тирмәнең тышкы һәм эске бизәлешендә ырыу билдәләре
мотлак сағылырға тейеш булған. Тирмә
тышындағы кейеззә, мәсәлән, тамға күрһәтелер булған,
ырыу әләме эленгән.

Тирмәлә йәшәүзең дә үз канундары булған: ингән-сыккан сакта уң аяктан башларға, тупһаға баһмаһка, тирмә эсендә кыскырышыу — талашыу тыйылған, аһарға ултырғанда билдәле бер тәртип буйынса инеп ултырғандар.

**Юрғаныңа карап,
аяғыңды һуз**

**Эште бозғанһың икән-
йүнәт**